

Prof. Hannes Sihvo:

Kirjailija Onttoni Miihkalin elämä ja tuotanto

Onttoni Miihkali Karjalan Sivistysseuran 70-vuotisjuhla-kokouksessa Helsingissä 9. 10. 1976. — Valok. Vilho Uomala.

Kirjailija Onttoni Miihkalin elämä ja tuotanto on kuin vertauskuva vienankarjalaisesta satavuotisesta menneisyydestä ja lähihistoriasta riemuineen ja murheineen. Onttoni Miihkalin heimolla on yksi maailman omalaatuisimmista ja rikkaimmista ”kirjoittamattomista kirjallisuuksista” — kalevalainen kansanrunous. Onttoni Miihkali oli myös yksi sitä sukupolvea, joka ensimmäisenä heimokunnastaan sai lähteä opintielle. Esi-isät ja -äidit olivat runoilleet, mutta Onttoni Miihkali ja muutamat muut hänen aikalaisensa oppivat tekemään sen myös kynä kädessä.

Voi sanoa, että Onttoni Miihkalin elämänaikana siirtyi osa karjalaisuudestakin satavuotisesta rikkaasta kansankulttuurista ”teknis-tieteelliseen” avaruusaikaan. Suuristakin muutoksista huolimatta paras kulttuuriaines kuitenkin aina siirtyy tulevillekin sukupolville. Onttoni Miihkalin testamentti on karjalaisen kulttuurin ja hengen arvostus, vaaliminen ja eteenpäinvieminen, heimorakkaus mutta myös aavistus siitä, että on jotain meille käsittämätöntäkin. Tämä piirre vahvistui jo elämänsä kanssa taseet tehneessä Onttoni Miihkalissa, joka oli mieleltään nöyrä ja pyysi aidosti anteeksi, jos katsoi jotakuta joskus loukkanneensa. Maallisen vaelluksensa loppua aavistelevassa Onttoni Miihkalissa oli karjalaista kilvoittelijaa.

x x x

Seitsemän vuosikymmentä sitten, todennäköisesti 3. päivänä tammikuuta, lähti Kokkosalmen kylästä Tuoppajärven rannalta syntyjään oleva, mutta Suurenjärven kylään naitu Marssa Petrouna viemään kauppias Röhön Petrin lintukuormaa Ouluun. Matkalla vaimon oli tar-

koitus tavata miehensä Trihvon Ontto (Antti Karvonen), joka kierteli laukkukaupoilla Kuusamon takamailla. Marssa oli ”maran kerallini”, odotti lasta, joka syntyi yllättäen tällä matkalla majatalossa jossakin Suomen ja Venäjän rajalla. Pojasta varttui ajan myötä karjalainen sivistysmiehen ja kirjailijan Onttoni Miihkali, porvarilliselta nimeltään Mikko Karvonen.

Tietämättömyys ajasta tai ajanlaskun epämääräisyys oli vanhemman polven vienalaisille tyypillistä. Lukutaidottomille almanakat eivät olleet mitään tukipisteitä päivien, viikkojen ja kuukausien määrittelemiseksi. Praasniekat ja paastot olivat ainoita ajallisia kiinnakkohia. Vasta aikamiehenä, neljänkymmenen vuotiaana, Onttoni Miihkali alkoi penätä äidiltään tarkempaa syntymäpäivää. Se oli Marssa Petrounan mukaan Rostuon pyhän lopulla, vähän ennen joulua vanhan ajanlaskun mukaan. Syntymäpäiväkseen Onttoni Miihkali on sittemmin kirjannut kolmannen tammikuuta ja kolmesta mahdollisesta vuodesta 1903, 1904 ja 1905 hän on valinnut keskimmäisen.

Vaikka Marssa Petrounan ajanlasku ei ollutkaan nykyaikaisittain katsottuna kovin tarkkaa, hänen lahjakkuutensa ei ole epäileminen. Marssa tunnetaan mainiona itkuvirsien, joikujen, kansanrunojen ja satujen taitajana. Äitinsä satuja ja tarinoita Onttoni Miihkali on käyttänyt romaanissaan Vienan rannoilla. Kotikylänsä Suurenjärven rikkaasta kansanperinteestä, ihmisistä ja heidän kohaloistaan, Onttoni Miihkali on kirjoittanut vielä julkaisemattomissa muistelmissaan Kylä ja runo. Suurenjärven kylän elämälle ja tavoille antoi merkillisen erikoispiirteensä vanhauskoisuus; Marssa Petrouna kuului ns. saarelaiten lahkoon.

Karjalaispoika kävi ensimmäisen koulunsa Vaarakylässä, 50 savun kylässä, kymmenisen kilometriä Suurenjärvestä itään. Vienan rannoilla-romaanissaan Onttoni Miihkali on kuvannut tätä kaksiluokkaista nelivuotista, todennäköisesti ns. venäläistämiskoulua. Karjalaisille itselleen tällaiset koulut lienevät ensi sijassa olleet kauan kaivattuja opinahjoja; kansalaisuuskymsyistä ei ajateltu siten kuin Suomessa. Poika menestyi hyvin ja Marssa Petrouna suunnitteli kunnianhimoisesti tämän koulunkäynnin jatkamista Kiestingissä. Maailmansota esti nämä aikeet, ja niin lähti Onttoni Miihkali maailmalle jo 12-vuotiaana. Poika kierteli talven isänsä kanssa pohjoisessa Vienassa aina Kieretissä saakka. Keväällä tai kesällä 1915 Onttoni Miihkali matkasi Kannanlahteen ja Sorokkaan. Valkean meren rantamalla hän seikkaili kolme vuotta, 1916–1919; näistä retkistä hän on kertonut Karjalan Heimon lukijoille.

Suomeen siirtymisen jälkeen Onttoni Miihkalin ”nuoruuden yliopistot” jatkuivat mm. pohjoissuomalaisilla metsätyömailla ja tukkijoella. Pian alkoi varsinainen opiskelu, ensin hän suoritti Limingan kansanopiston kurssin 1922–23, pääsi sieltä suoraan Kajaanin seminaariin, josta hän valmistui kansakoulunopettajaksi 1928. Virkapaikan hän sai läheltä synnyinseutuaan Suomussalmen Kuivajärveltä. Siellä hän toimi, viimeiset ajat kuitenkin Pyvvaaran koululla, aina vuoteen 1941. Kajaanin seminaarissa Onttoni Miihkali oli harjoitellut muiden opettajakokelaiden tavoin luterilaisen uskonnon opettamista, mutta jouduttuaan Kuivajärvellä ortodoksilasten

opettajaksi hän hankki ortodoksisen uskonnon opetuksen Sortavalan seminaarissa järjestetyillä erityiskursseilla, joiden johtajana oli rovasti Solntsev.

Kurssilaiset kävivät Solntsevin johdolla Valamossa Petrunpäivänä 1929. Onttoni Miihkali kirjoittaa tästä (kirjeessään H. Sille 20. 11. 1970, myös muut lainaukset ovat tästä kirjeestä):

”Luostari teki minuun valtavan vaikutuksen, satoja munkkeja, loistavia kirkkoja, mahtavia kuoroja ja erittäin eksoottinen ja kansainvälinen ilmapiiri. Kieli- taitoisena (ja uteliaana ja notkeana karjalaisena) pääsin kuitenkin varsin pian selville, että pinnan alla kyti ja että luostarissa riehui katkera ja kiivas taistelu. Oli kaksi puoluetta. Munkit olivat jakaantuneet starostilnikkoihin, siis juliaanisen kalenterin kannattajiin ja novostilnikkoihin, jotka olivat siirtyneet gregoriaaniseen ajanlaskuun. Sydämessään olivat munkit kaikki starostilnikoita, mutta ortodoksinen kirkko oli virallisesti omaksunut uuden ajanlaskun ja vaati, että munkit tekisivät, yhtenäisyyden vuoksi, samoin — — — Mutta kapinallisia munkkeja ei niin vain lannisteta. Starostilnikot tervasivat uuden igumenin oven, kieltäytyivät jyrkästi jumalanpalveluksista ja sakramentaalisesta yhteydestä kerettiläisinä pitämiinsä novostilnikkeihin jne. Vanhasta savensekoitusladosta he tekivät itselleen oman kirkon ja pitivät siellä jumalanpalveluksiaan.”

Tämä Valamossa käynti ja siellä nähty uskonsota oli eräänä virikkeenä Onttoni Miihkalin Solovetsi-romaanien syntyn.

Salmin Karkun koulun opettajaksi Onttoni Miihkali nimitettiin 1941—44, mutta näinä sotavuosina hän toimi kuitenkin lähinnä Itä-Karjalan Sotilashallinnon alaisena. Näkemäänsä ja kokemaansa hän on kuvannut sotapäiväkirjoissaan ja kertomuksissa sekä romaanissaan Heräävän elämän maa. Vuonna 1944 Onttoni Miihkali oli valittu opettajaksi Tornionjokilaaksoon, Kolarin Vaattojärvelle, mutta saksalaisten ryhdyttyä siellä hävitys-sotaan, hänen perheensä evakuoitiin Ruotsiin, missä hän toimi kansakoulun opettajana 23 vuotta. Eläkkeelle Onttoni Miihkali siirtyi 1969. Hän kuoli Lövbossa Ruotsissa 2. 12. 1979.

Onttoni Miihkali oli 30- ja 40-luvuilla luettu kirjailija. Nyt hänen teoksensa eivät ole enää nuorempien lukijain tiedossa, useimmat näistä ovat kaiken lisäksi melkoisia bibliofiilisiä harvinaisuuksia. Esikoisteos Uusi maailma ilmestyi Kalevalan riemujuhlavuonna 1935. Söderström marssitti silloin ensimmäisen vienolaissyntyisen kirjailijan markkinoille. Romaani kertoo vaikeuksista, joita Karjalan pakolaisilla Suomessa oli. Kirjailijan rooliminä on teoksen Jyrki, samoin erällä muillakin henkilöillä on siinä todellisuusvastineensa. Aiheen kannalta kuuluu tämän romaanin yhteyteen 1937 ilmestynyt romaani Kahden puolen rajaa. Edellisen teoksen ihmiset olivat ruumiillisella työllä leipänsä hankkineita pakolaisia, jälkimmäisessä kuvataan jo aiemmin Suomeen siirtyneitä karjalaisia liikemiehiä ja heimoaateen harrastajia. Pakolaisaiheen viime tahteja on Raatteen tieltä Vuonnisen-teoksen (1941) loppuluku. Kahden puolen rajaa-romaanini herätti tunnistettujen avainhenkilöidensä takia jonkinlaisen kirjasodan pienoiskoossa, mutta nyt kiistat on varmaankin jo autuaasti unohdettu. Vaikka teos ei olekaan viimeistä piirtoa myöten totta ja dokumenttia, sitä on kiintoisa lukea tuon ajan kaavamaisten aatteiden ja asenteiden ilmaisena. Vauhdikkaat historialliset ro-

maanit Solovetsissa kuohuu ja Kapina luostarissa ilmestyivät 1936. Edellä jo kävi ilmi, kuinka Valamon retki oli ollut eräänä inspiraation lähteenä. Lainaan kirjailijan omaa kertomaa:

”Solovetsin luostarissa en valitettavasti ehtinyt käydä. Olin kylläkin sinne menossa. Marssa Petrona ompeli minulle valkoisen paikan ja mustat verkavaatteet, harvinainen ylellisyys kylässäni, kun lapsista oli kysymys. Tämä tapahtui keväällä 1914. Meidän Vaarakylän koulun oppilaiden piti lähteä Solovetsiin pyhiinvaellusmatkalle. Luulen, että aloite oli tehty kirkolliselta taholta. Seutumme oli vankkaa ja vastahakoista starovierolaisuuden kirkolle peräti vihamielistä seutua. Tahdottiin kai pelastaa lasten sielut ja johdattaa heidät oikeaan karsinaan. Opettajamme piti toimia retken johtajana. Pahaksi onneksi vietiin hänet kesäkuun alussa sotaväkeen (mobiliisaatio) ja niin söi sika meiltä hyvät eväät.”

Onttoni Miihkali on kertonut Solovetsi-romaaniansa esitöistä, hän luki mm. Igumeni Haritonin, hyvän ystävänsä, venäjänkielistä teosta ajanlaskutaisteluista Suomessa.

”Suurelta venäläiseltä historioitsijalta Klytjevskyltä sain tarpeellisen taustan ja tarkat tiedot tapahtumista. Mikä minulta puuttui, oli Solukka-saarien ja Solovetsi-luostarin tarkka kartta. Niitä etsin Valamon luostarin suuresta kirjastosta ja myös Helsingin yliopiston venäjänkielisestä osastosta, onnistumatta. Syksyllä 1935 näytti minulle anoppini Domna Huovinen erästä lasipäälysteistä kuvaa, jonka hän oli satumalta löytänyt vanhoista kätköistään. Siinä oli minun Solovetsini ilmielävänä. Kuvan yläosassa oli Pyhä Kolmiyhteys enkelien ympäröimänä, mutta itse luostari oli hyvin tarkkaan esitetty, tornit, portit ja muurien sisällä olevat rakennukset numeroitu ja selitykset kuvan alla. Joku anoppini esi-isistä oli nähtävästi käynyt Solovetsissa pyhiinvaellusmatkalla ja tuonut taulun tullessaan.”

Historiallinen pohja Solovetsi-romaneissa on pääaiheeltaan oikea, mutta kuvattu taistelu karjalaisuuden ja venäläisyyden välillä on tietenkin epähistoriallinen.

”Minun olisikin ollut viisainta pysytellä karjalaisen kyläkuvauksen piirissä — — — ja antaa palttua kaikille ajan aatteille — — — Kirjani kylä on sellainen yleinen karjalaiskylä. (Marjoavaara on Kuivajärven pohjoispuolella sijaitseva kainuulaiskylä) Uhtua eli Uhut on ehkä eräänlainen malli — — — Ihmisten tavat ja tapahtumat ovat suurimmaksi osaksi omasta rakkaasta Suurestajärvestä. Naapurin Hilippalan Iivana on Kuptsu-Iivana, lapsuuden leikkiverini, serkkujani — äitini ja isäni ovat mukana jne. Omaa ja läheistä kaikki.”

Suomussalmen sotatanterilla 1940, Raatteen tiellä 1940 ja Raatteen tieltä Vuonniseen 1941 olivat Onttoni Miihkalin vero ”Karjalan ylösnousemuksen ja täyttyneiden toiveiden ajalle” samoin kuin jo painettu, mutta koskaan ilmestymätön yhteenveto kirjailijan Itä-Karjalassa pitämistä sotapäiväkirjoista 1941—42. Ne olisivat sinänsä kaiketi olleet mielenkiintoinen kontrapunkti Olavi Paavolaisen ja Martti Haavion päiväkirjoille. Heräävän elämän maa, joka ilmestyi 1942, on elävien mallien

mukaan rakennettu. AKS:aan kohdistuneen kritiikin vuoksi Vilho Helanen kielsi teoksen myynnin Itä-Karjalassa. Onttoni Miihkalin kirjallisen vireyden säilymisestä loppuun saakka kertoo hänen viimeinen romaaninsa Karjalainen keisarien kaupungissa. Se ilmestyi jatkokertomuksena Karjalan Heimossa 1977–79. Tarina sijoittuu sekä muinaiseen Aunukseen että 1100-luvun Konstantinopoliin.

Onttoni Miihkalin kirjallinen toiminta oli runsas, hän on julkaissut mainittujen teosten lisäksi eri lehdissä novelleja, artikkeleita ja runoja. Toukomiehen, Viena-Aunuksen ja Karjalan Heimon avustajana hän on toiminut puolen vuosisataa, samoin Aamunkoiton avustajana vuosikymmeniä. Hänen työpanoksensa tunnetaan myös kansallisten tieteiden alalla, niinpä esim. hänen asiantuntemustaan on saatu käyttää karjalan kieltä ja perinnettä koskeissa toimitustöissä. Näistä ansioista Onttoni Miihkali kutsuttiin Kalevalaseuran jäseneksi 1970.

Onttoni Miihkali

Silmänräpäys

*Aukion keskellä pienoinen ruopas,
kivet kiukaan jo kauan sammuneen,
horsman kukat ympärillä,
lähellä kanto koivuvainajan.*

*Oli kerran nuori mies,
onnellinen kukaties,
joka rakensi tähän talon
petäjästä lähisaloon,
lihassärystä ja hiestä
sekä ähkäisyistä
ja sisusti sen unelmilla
keväänlämpimillä.*

*Koivun alle hän pysähtyi kesäamuin,
tyhjensi rakkonsa
ja ihaili hetken auringonnousua.
Koivun oksaan hän ripusti viikatteensa
illansuussa niityltä palattuana.
Koivun paksuun juureen
hän lopulta kompastui
ja sen varjossa kuiskasi
pyyntönsä viimeisen:
— Anteeksi, Surma,
vain silmänräpäys!*

*Kannon vieressä vihreä vesa,
elää vuosia, kenties ihmisiän.
Myrsky syksyinen kyljäjärveltä puhaltava
sen maahan lyö
ja se huokaa kaatuessaan:
— Nyt jo,
sehän oli vain silmänräpäys.*

LAPSIA maassamme syntyi 1970-luvulla yhteensä vajaat 630.000. Laskua edelliseen vuosikymmeneen oli huikeat 152.000 vaikka synnytysikäisiä oli enemmän kuin aikaisemmin. (Matti Mykkänen, HS 29. 2. -80).

Kirjailija Onttoni Miihkali ja arkkipiispa Paavali (oik.).

ISÄ KRISTUKSESSA, Arkkipiispa Paavalin juhla-kirja, Ortod. Pappien Liitto ja Valamon luostari, 1979, 266 s.

Suomen ortodoksisesta kirkosta on viime aikoina toistuvasti kuulunut uutisia ennen kaikkea autokefaliaan tähtäävien toimien takia. Hiljattain kirkko on saanut uuden apulaispiispan, joten piispojen lukumäärän osalta se nyt täyttää erään autokefalian saamiseksi välttämättömän muodollisen vaatimuksen. Näin pitkälle tuskin olisi päästy ilman arkkipiispa Paavalin määrätietoista ja väsymätöntä toimintaa. Kun hän 28. 8. 1979 täytti 65 vuotta, hänellä normaalin virkamieskäytännön mukaan olisi ilmeisesti ollut oikeus rauhallisiin eläkevuosiin ja syrjään vetäytymiseen. Näyttää kuitenkin siltä, että hän, jos ikää ja voimia suodaan, johtaa edelleen kirkkoaan eräässä sen merkittävimmistä murrosvaiheista oman kirkkokuntansa jäsenten rakkauden ja tuen turvin ja toisen kansankirkkomme suurta arvostusta nauttien.

Arkkipiispa Paavalista on vuosien myötä muodostunut eräänlainen ikoni, hahmo, joka on Suomen ortodoksisen kirkon personoituma. Hänessä on jotain selittämättömää henkistyneisyyttä, joka itsestään selvästi tuntuu tuoneen mieleen sopivan henkilön kuvattavaksi sarjassa ”Legenda jo eläessään”. Elina Karjalaisen tekemä kirja on monessa mielessä ansiokas ja kiinnostava. Kirjoittaja on tavattoman hyvin perehtynyt materiaaliinsa, mutta kirja tuntuu kuitenkin selvästi ”ulkoapäin” kirjoitetulta. Siksi ehkä oli tarpeen julkaista ortodoksien toimesta arkkipiispan merkkipäivän kunniaksi kokoomateos ”Isä Kristuksessa”.

Juhlakirja on jaettu kolmeen osaan: ensimmäisessä osassa on valikoima arkkipiispan omia kirjoituksia ja puheita vuosilta 1948–1979, toisessa osassa henkilökuva arkkipiispasta valottavat hänen kanssaan eri yhteyksissä toimineet henkilöt, ja kolmas osa koostuu tutkielmista.

Ensimmäinen osa on tietenkin vain suppea otos siitä, mitä arkkipiispa on vuosien varrella puhunut ja kirjoittanut.

Joistakin kirjoituksista käy selvästi ilmi esipaimenen epätavallisen syvälinen kirkkomusiikin harrastus (Orto-